

УДК 342.7:343.12:342.1(480)

ПОЛЕТИЛО К.С., кандидат юридичних наук

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І СВОБОДИ ТА ЇХ СУДОВИЙ ЗАХИСТ У КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМАХ ФІНЛЯНДІЇ

Анотація. У статті йдеться про відображення інформаційних прав людини і свобод, їх судовий захист та особливості судочинства в Конституції Фінляндії.

Ключові слова: інформаційні права людини і свободи, судовий захист, Конституція Фінляндії.

Аннотация. В статье рассматривается отображение информационных прав человека и свобод, их судебная защита и особенности судопроизводства в Конституции Финляндии.

Ключевые слова: информационные права человека и свободы, судебная защита, Конституция Финляндии.

Summary. The article deals with the representation of information rights and liberties of a man, their judicial defence, and the particularities of judicial proceedings in the Constitution of the Finland.

Keywords: information rights and liberties, judicial defence, the Constitution of the Finland.

Постановка проблеми. Прагнення України інтегруватись до Європейського Союзу (далі – ЄС) потребує вдосконалення чинного законодавства (у тому числі в інформаційній сфері) та переорієнтування роботи судів, яка узгоджувалася б із демократичними традиціями країн Європи. Це сприятиме тому, що кількість звернень громадян України до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) суттєво зменшиться. В якості прикладу країни, де число звернень громадян до ЄСПЛ мале, обрано Республіку Фінляндію (далі – Фінляндія).

Проблема захисту інформаційних прав людини і свобод у судах країн ЄС порушувалася В.В. Костицьким, В.І. Манукяном, П.М. Рабіновичем, С.В. Шевчуком та ін. Проте спеціальних досліджень, присвячених захисту інформаційних прав і свобод людини в судах Фінляндії, немає.

Метою статті є визначення можливостей фінської та української конституцій на предмет захисту інформаційних прав людини і свобод у суді.

Виклад основного матеріалу. У Фінляндії чинною є Конституція 2000 року [1]. З 1995 року Фінляндія є членом ЄС. Державний устрій Фінляндії – парламентська демократія (§ 24); державна влада належить народу (§ 2); реалізовано поділ влади на законодавчу (здійснюється однопалатним Парламентом (§ 24)), виконавчу (Парламентом та Державною радою) та судову (незалежними судами) (§ 3). З метою забезпечення прав людини Фінляндія бере участь у міжнародному співробітництві. Підтвердженням сказаному є конституційна норма: “Фінляндія бере участь у міжнародному співробітництві з метою забезпечення миру і прав людини, а також суспільного розвитку” (Гл. 1, § 1).

Основні права людини і свободи в Конституції Фінляндії гарантовані главою 2 “Основні права”. Базовими нормами цієї глави є рівність усіх людей перед законом (§ 6), право кожного на життя та особисту свободу, на недоторканність та безпеку (§ 7).

Будь-яке покарання, яке передбачає позбавлення волі, у Фінляндії встановлює суд (§ 7). Подібна гарантія надана жителям України Конституцією: “Ніхто не може бути заарештований або триматись під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і

тільки на підставах та в порядку, встановлених законом” [2, ст. 29]. Попри подібність обох норм, варто відмітити продовження фінської, яка не відображена у вітчизняній Конституції і яка гарантує права ув'язненим: *“Права позбавленого свободи гарантуються законом”* [1, § 7]. Гарантування ув'язненим прав людини відповідає принципу верховенства права, адже цей принцип не може бути основним для однієї категорії громадян та неосновним – для ув'язнених іншої категорії. Вважаємо, що дотримання прав людини стосовно ув'язнених відповідає європейським демократичним стандартам. Як підтвердження можна навести ряд прецедентів, що містяться в рішеннях ЄСПЛ за скаргами ув'язнених і які торкаються інформаційних прав цієї категорії людей.

Приклад 1. Перегляд листів ув'язнених є порушенням ст. 8 Конвенції [3], якщо він здійснюється стосовно ув'язнених, що не становлять небезпеку. Правове обґрунтування: *“...якщо навіть у ньому міститься інформація, розрахована на образі влади”* [Сільвер проти Сполученого Королівства (Silver and Others v. UK), 1983, серія А, № 61].

Приклад 2. Перегляд, невідправлення чи затримка кореспонденції ув'язненого у листуванні з Євросудом або затримка цього листування є порушенням ст. 8 Конвенції. Правове обґрунтування: *“Листування засуджених та осіб, узятих під варту, з Європейським судом з прав людини, а також іншими органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженими особами таких міжнародних організацій... переглядові не підлягає і не пізніше як у добовий строк надсилається за належністю або вручаються осудженим особам, взятим під варту...”* [Глінов проти України (Glinov v. Ukraine), № 13693/05 від 19.11.09 р., пп. 31, 41].

Разом з тим, повне надання прав людини ув'язненим не означає неможливість їх обмеження. Доказом є прецедент ЄСПЛ, що торкався перегляду листів ув'язнених, що не вважає наведений факт порушенням ст. 8 Конвенції: *“... виправдані широкі міри втручання у випадках з ув'язненими, в порівнянні з особою, що перебуває на волі”* [Голдер проти Сполученого Королівства (Golder v. the UK), A 18, 1975].

Серед інформаційних прав людини в Конституції Фінляндії зустрічаємо: *“Приватне життя, честь і домашній спокій кожного гарантовані. Охорона особистої інформації більш детально визначається законом”* [1, Гл. 2, § 10, абз. 1].

Аналогом наведеної норми в Конституції України є ст. 32: *“Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом...”* [2].

Спільним в обох нормах є: 1) особисте та сімейне життя пов'язані з особистою інформацією; 2) обмеження права на охорону особистої інформації визначається законом. Відмінність становить те, що особисте і сімейне життя в конституційній нормі Фінляндії поєднані із поняттям “честі”. Це дає правові підстави стверджувати, що порушення прав людини, пов'язані із втручанням в особисте і сімейне життя, супроводжуються зазіханням на честь людини. Наведений факт орієнтує суди Фінляндії на прийняття важливого рішення: висновок про міру втручання в особисте і сімейне життя суд може приймати на основі того, в якій мірі порушено при цьому честь людини.

Інший абзац розглядуваної фінляндської конституційної статті гарантує: *“Таємниця листування, телефонних розмов та іншої конфіденційної інформації недоторканна”*.

Це право в українській Конституції забезпечене ст. 31: *“Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції”*. Порівняння обох абзаців дає підстави говорити про абсолютну ідентичність розглядуваного права в конституціях Фінляндії та України.

Обидві конституції допускають обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції. Обмеження в Конституції Фінляндії задеклароване так: *“Закон може встановити обмеження, які торкаються недоторканності житла, необхідні для захисту основних прав чи розслідування злочинів. Крім того, закон може встановити необхідні обмеження дотримання таємниці інформації під час розслідування злочинів, що загрожують безпеці особи чи суспільства, чи недоторканності житла, у ході судового процесу та заходів із контролю безпеки, а також на період позбавлення волі”* [1, § 10].

Аналогічне обмеження в Конституції України: *“Винятки обмеження можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з’ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо”* [2, ст. 31].

Спільним в обох наведених обмежувальних частинах конституцій Фінляндії та України є те, що право на таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції може порушуватись: 1) у процесі розслідування кримінальних злочинів; 2) на основі закону.

Відмінності в обох нормах вбачаємо такі: 1) у Фінляндії більше прав на обмеження мають правоохоронні органи; в Україні – дозвіл на обмеження надає суд (і тільки); 2) обмежувальна конституційна норма Фінляндії включає випадки, які не відображені в українській обмежувальній частині: торкаються недоторканності житла; необхідні для захисту основних прав; у період позбавлення волі. Друга відмінність частково відображена в Конституції України, зокрема, обмежувальною частиною ст. 30: *“Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку”*.

Хоча в Конституції України обмеження на період позбавлення волі не прописане, воно є в законах України “Про міліцію” (565-12), “Про поштовий зв’язок” (2759-14), “Про контррозвідальну діяльність” (374-15), “Про оперативно-розшукову діяльність” (2136-12). Таким чином, є усі підстави вважати, що право людини на таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції однаково захищене як у Фінляндії, так і в Україні; під час захисту цього права суди спираються на одні і ті ж закони.

Безпосередньо інформаційну спрямованість має норма фінської Конституції: *“Кожний має свободу слова. Свобода слова включає право висловлювати, друкувати та отримувати інформацію, думки та інші повідомлення без попереднього переслідування будь-кого. Більш детальні положення про використання свободи слова встановлюються законом. Для захисту дітей законом можуть бути встановлені необхідні обмеження на візуальні програми”* [1, § 12].

У Конституції України подібне право надане ст. 34: *“Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір”*.

Наведена фінська конституційна норма за структурою така: гарантування кожному свободи слова → тлумачення свободи слова → передбачення можливих обмежень свободи слова законом. Аналогічна норма Конституції України визначена структурно так: гарантування кожному свободи думки і слова → шляхи його реалізації (вільне вираження своїх поглядів і переконань) → додатковий перелік прав, пов’язаний з інформацією (право збирати, зберігати, використовувати...) → передбачення обмежень перелічених прав.

Для захисту свободи слова в суді більш зручною є фінська конституційна норма, адже порушення одного із інформаційних прав, зазначених у тлумаченні, є порушенням свободи слова і судом визначається однозначно. Українські суди, розглядаючи порушення хоча б одного із перелічених у фінському тлумаченні прав, мусять доводити, що кожне з цих прав визначає свободу слова. Це подвійна робота суду (не виключено помилок). Навпаки, вітчизняна норма Конституції, що пов’язує право на свободу слова із свободою вираження поглядів, є більш зручною для судів України при відстоюванні порушень свободи слова за допомогою ст. 10 Конвенції [3].

Розглядувані статті допускають обмеження свободи слова законодавчо. Як особливу умову обмеження свободи слова, для захисту дітей, Конституція Фінляндії допускає можливість введення обмежень на візуальні програми. Хоча такого застереження не містить розглядувана норма Конституції України, все ж передбачається обмеження права на свободу слова “для захисту репутації або прав інших людей”, тому аналогічне обмеження – допустиме.

Ст. 54 Конституції України гарантує право на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей: *“Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом”* [2].

У Конституції Фінляндії аналогічне право визначене так: *“Гарантується свобода науки, мистецтва та право на обрання вищої освіти”* [1, § 16]. Порівняння обох конституційних норм показує, що право на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей гарантовано обома державами в однаковій мірі.

Право на безпечне довкілля та інформацію про його стан у Конституції України гарантоване ст. 50: *“Кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена”*.

Аналогічне право в Конституції Фінляндії визначене так: *“Кожний несе відповідальність за природу та її багатоманітність, за оточуюче середовище та культурну спадщину. Публічна влада прагне забезпечити кожному право на здорове оточуюче середовище та можливість впливати на прийняття рішень, що торкаються його життєвого оточення”*.

Попри те, що наведена фінська конституційна норма не містить формулювання “право вільного доступу до інформації про стан довкілля...”, стверджуємо, що воно гарантоване. Сказане підтверджується по-перше, публічністю влади. По-друге, однією із функцій влади у Фінляндії – забезпечення кожному права на здорове оточуюче середовище та можливість впливати на прийняття рішень, що торкаються цього середовища. Останнє забезпечується тільки шляхом обміну інформацією про стан довкілля між владою та громадянами. Це дає підґрунтя стверджувати, що право про безпечне довкілля та інформацію про його стан у Конституції Фінляндії гарантоване аналогічно до Конституції України.

Судовий захист прав і свобод людини і громадянина у Фінляндії гарантований кожному і прописаний у § 21 “Правовий захист”: *“Кожний має право на розгляд своєї справи належним чином та без необґрунтованої затримки в компетентному суді та в*

іншому органі влади відповідно до закону, а також право на розгляд рішення, що торкається його прав та обов’язків, судом чи іншим незалежним органом правосуддя. Гласність розгляду, а також право бути вислуханим, отримати обґрунтоване рішення та ініціювати внесення змін, так як і інші гарантії справедливого правосуддя та незалежного управління, забезпечуються законом”.

Конституція України гарантує кожному право на судовий захист своїх прав і свобод ст. 55: *“Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб”.*

Порівняння обох статей показує, що, окрім права на судовий захист прав і свобод людини, фінляндська Конституція уточнює основні засади судочинства, які в Конституції України гарантовані ст. 129. Таким чином, розглядуване право кожного на судовий захист прав і свобод у Конституції Фінляндії прописане аналогічно до Конституції України.

Висновки.

Конституція Фінляндії гарантує кожному жителю інформаційні права і свободи. Порівняння цих прав з аналогічними в Конституції України показало, що, крім тих норм, які несуть однаковий правовий зміст, фінляндська містить такі, яких немає серед вітчизняних. Ці норми торкаються: 1) надання ув’язненим прав, аналогічних з громадянами; 2) обмеження, викликані втручанням держави в особисте і сімейне життя, пов’язані із зазіханням на честь людини. Цей юридичний факт орієнтує суди Фінляндії на прийняття важливого рішення: висновок про міру втручання в особисте і сімейне життя суд може приймати на основі того, в якій мірі порушено при цьому честь людини.

Гарантія на свободу слова у фінляндській Конституції пропонує тлумачення цього права: *“Свобода слова включає право висловлювати, друкувати та отримувати інформацію, думки та інші повідомлення без попереднього переслідування будь-кого. Більш детальні положення про використання свободи слова встановлюються законом”.* Наведене тлумачення є більш зручне для захисту свободи слова в суді, адже порушення одного з інформаційних прав, зазначених у тлумаченні, є порушенням свободи слова і судом кваліфікується однозначно. Крім того, в Конституції Фінляндії вводиться додаткова умова обмеження свободи слова, пов’язана із захистом дітей.

Використана література

1. Конституция Финляндии : Закон Финляндии от 2000 г. / Конституции государств Европы : в 3 т. – Т. 3 ; под общей ред. и вступ. статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А. Окунькова. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – С. 371-400.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96 ВР : за станом на 21.01.13 р. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 64 с.

3. Про захист прав людини та основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 1950 р. : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13. – Страсбург : Секретаріат Європейського суду з прав людини. – 2010 р. – 24 с. – (Український переклад).

~~~~~ * * * ~~~~~